

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi

Azərbaycan Universiteti

“Sosial fəlsəfə” fənni üzrə doktrantura imtahanına qəbul proqramı

Bakı 2022

Tərtib edən: f.ü.f.d. Qadir Bilman oğlu Səfərov

Elmi redaktor: professor Qabil Əliyev (AU-nun“İctimai elmlər” kafedrasının müdiri)

Rəy verənlər: f.ü.f.d. dosent Anar Qafarov

f.ü.f.d. dosent Fazil Rüstəmov

“Sosial fəlsəfə” fənni üzrə proqram. Doktranura imtahanına qəbul pilləsi üçün metodik vəsait Bakı 2019

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı. Sosial fəlsəfə insanları bütövlükdə cəmiyyət, onun inkişafı qanunauyğunluqları, ictimai sistemin təşkili, onun ayrı-ayrı yarım sistemləri və tərəfləri arasında əlaqə və münasibətlər haqqında bitkin elmi təsəvvürlərlə məlumatlandırır. Deyilənlər sübut edir ki, hazırda cəmiyyətin hər bir üzvündən, xüsusilə də gənclərdən öz dünyagörüşünü cəmiyyət haqqında nəzəri biliklərlə zənginləşdirmək təkidlə tələb olunur.

Bu baxımdan sosial fəlsəfə kursunu nəzərə alaraq tərtib edilmiş bu proqram kursun əsas mövzularını əhatə edir.

Sosial-fəlsəfi biliyin yaranması, inkişafı, predmeti və cəmiyyətin öyrənilməsində onun rolu.

İnsanın və cəmiyyətin mənəvi potensialının 5 səviyyəsi vardır; İctimai şüurun xüsusiyyətləri; Sosial fəlsəfənin predmeti və strukturu, mövzuları dövrdən-dövrə dəyişərək, ictimai həyatda baş verən hər bir mühüm hadisədir.; Dini ideologiyanın səmərəliliyi; Nəzəri və praktiki ağılın başlıca prinsipləri; Sosial idrakın ontoloji tərəfi; sosial idrakın aksioloji (dəyərlər vasitəsilə qiymətləndirmə) tərəfi; Sosial idrakın əsas ümumelmi metodları; Sosial idrakda obyektiv həqiqətin digər bir xüsusiyyəti onun dinamikliyidir.; Sosial fəlsəfənin spesifikliyi onun yerinə yetirdiyi funksiyaları;

Sosial fəlsəfədə fundamental, sistemyaradıcı anlayışlar - fəaliyyət, ictimai münasibətlər, ünsiyyət

Sosial fəlsəfə insanların praktiki fəaliyyətinə (iqtisadi, mənəvi, siyasi, elmi, əxlaqi, estetik və s.) və bu fəaliyyət prosesində bir-birilə daxil olduqları müxtəlif növ münasibətlərin öyrənilməsinə geniş diqqət yetirir; Sosial fəaliyyət aşağıdakı dörd ünsürdən təşkil olunur: insanlar, fiziki əşyalar, simvollar və əlaqələr; Təsəvvürlər, mövcud predmetlərin «Mən»ə hansısa təsir göstərdiyi zaman əmələ gəlir - buna nəzəri şüur deyirlər; Sosial münasibətlər; Ünsiyyətin bütün formaları üçün real vasitəçi - həm mənəvi fəaliyyət yekunları (ideyalar, sərvətlər, ideallar, hisslər, əhval-ruhiyyə), həm də maddi əşyalar (insan əməyinin vasitə və alətləri, insan fəaliyyətinin məhsulu olan obyektlər və s.) olur.

Sosial fəlsəfədə mədəniyyət anlayışı

Mədəniyyət - insan fəaliyyətinin xüsusi növü və forması olub onun tərəfindən yaradılmış maddi və mənəvi sərvətləri əhatə edir; Mədəniyyətin tərkib hissələri elm, təhsil, incəsənət, ədəbiyyat, dil, din; Mədəniyyət insanların dünyanı mənimsəməyə yönəlmiş yaradıcı fəaliyyətidir; Mədəniyyət cəmiyyətdə çox mühüm funksiyalar yerinə yetirir;

Cəmiyyət bütöv, özünü tənzimləyən sistemdir.

Cəmiyyət - sözün geniş mənasında maddi həyatın, canlı təbiətin bir hissəsi olan, tarixən inkişaf edən, insanların fəaliyyət formasıdır; Bütöv orqanizm kimi götürülən cəmiyyət bir sıra xassələrə malikdir: öz fəaliyyət (fəaliyyətin kənardan gətirilməməsi), öz-özünü təşkil etmə; özinkişaf (inkişaf mənbəyinin daxilə olması) və öz-özünə kifayət olması; Sosial fəlsəfədə cəmiyyətin üç əsas nəzəri modeli geniş yayılmışdır: naturalizm, idealizm və materializm;

Təbiət və cəmiyyət

Cəmiyyət ilə təbiət bir-biri ilə sıx vəhdətdədir; Cəmiyyətin formalaşması və inkişafı aşağıdakı üç şərt sayəsində mümkün olur: təbii mühit, əhali artımı və insanların müxtəlif həyat fəaliyyəti formaları; Təbiət ilə cəmiyyət arasındakı münasibətlərin xarakteri konkret-tarixi məzmunu malikdir. Bu mənada aşağıdakı tarixi mərhələləri ayırmaq olar: Təbiət ilə cəmiyyətin münasibətlərinin izahında üç başlıca cərəyan mövcuddur: coğrafi cərəyan, üzvi məktəb və mədəni-tarixi cərəyan; İnsan nəslinin bütövlüyü və dünyanın vahidliyi məsələsidir

Cəmiyyətin maddi həyatı və onun struktur elementləri

Bütövlükdə götürdükdə cəmiyyət təbii yarım sistemə və ictimai yarım sistemə ayrılır; İctimai həyat iqtisadi, sosial, siyasi və mənəvi sferalara ayrılır; İctimai sferalar sırasında iqtisadi həyat mühüm yer tutur; İnsanlar arasında istehsal prosesində qərarlaşan əlaqələr mürəkkəb struktur-funksional və çoxpilləli-tabelik sistemini yaradır; Sosial-iqtisadi münasibətlər mülkiyyət formalarından asılı olaraq formalaşır; Mülkiyyət iqtisadi sferanın əsas məsələsidir;

Sosial fərqlər və sosial struktur

Sosial fəaliyyət bununla səciyyələnir ki, burada insanlar təkbəşinə, ayrıca bir fərd kimi deyil, sosial birlik forması -sinfin, sosial qrupun, sosial təbəqənin, etniki birliyin nümayəndəsi kimi çıxış edir; Sosial struktur; Sosial qrup; Əmək bölgüsü; Elita; Stratifikasiya; Sosial mobillik;

İnsanların tarixi birlik formaları

Yeni yaranan etniki birlik özünü bir neçə yolla: etnik cəhətdən oxşar nikah bağlamaqla, yeni nəsillərə dil, mədəniyyət, adət-ənənə, etnik oriyentasiyaların ötürülməsi və sair yaşadır; Özünün tarixdə yerini daha sabit etmək üçün etnik birlik həm də öz sosial ərazi vahidini (dövləti və s.) yaratmağa çalışır. Etnik birliklər; Etnogenez; Etnos; Millət

Siyasət sosial hadisədir

Siyasət - dövlət hakimiyyətinin əldə edilməsi, qorunub saxlanılması və istifadə olunması ilə bağlı fəaliyyət sahəsidir; Siyasi hakimiyyət; Siyasi münasibətlər, siyasi institutlar və siyasi ideologiya; Siyasətin təsisat formaları;

Cəmiyyətin mənəvi həyatı

Maddi və mənəvi istehsal; mənəvi fəaliyyət; mənəvi tələbatlar; mənəvi ünsiyyət mənəvi istehlak; mənəvi münasibətlər

Sosial fəlsəfə tarixində insan problem

İnsanın təbiəti və onun mahiyyəti; Həyatın və ölümün mənası; İnsan həyatında etiqad (inanc); Şəxsiyyət və azadlıq.

Cəmiyyətin tarixi və tarix fəlsəfəsi

Sosial fəlsəfənin mühüm problemlərindən biri də cəmiyyətin inkişafının tarixi mərhələlərinin öyrənilməsidir; Tarixin inkişaf mərhələləri və xüsusiyyətləri müxtəlif mövqelərdən öyrənilib qiymətləndirilir: əfsanəvi, bədii, dini, ideoloji və sair; Bütövlükdə tarixi proses dedikdə cəmiyyətin aşağı pillədən yüksək pilləyə doğru mütərəqqi istiqamətdə inkişafı başa düşülür; Səma tarixi və yebni anlayışı; Kant - tarixi tərəqqinin əsasını əxlaqi prinsiplərdə görürdü; Herder təkamülçü idi;

Tarixin mənası haqqında

Herder tarix anlayışı; Hegel və tarix anlayışı; O.Kontun tarix anlayışı; Popperin tarix anlayışı; K.Yasperstarix anlayışı;

Tarixdə dövrlər

Tarixi dövrlər haqqında F.Fukuyamanı (tarixin sonu haqqında ideyası), K.Marksı (tarixin əvvəli və həqiqi tarix ideyası), J.B.Viko və Kondorseni (tarixin dövrləşməsi haqqında ideyaları), O.Şpenqleri və A.Toynbini (tarixin inkişafı haqqında mədəni-relyativist nəzəriyyələri), Y.Smetsi və A.Lemanı (xolizm, yəni dünyanı yeni bütövlülükleri yaradan yaradıcı təkamül prosesinin idarə etməsi haqqında ideyası), U.Rostounu (iqtisadi artım stadiyaları) və A.Toffleri (üç dalğa nəzəriyyəsi) qeyd etmək olar; İctimai-iqtisadi formasiyalar ardıcıl şəkildə bir-birini əvəz edir (ibtidai-icma cəmiyyəti, quldarlıq, Asiya istehsal üsulu, feodalizm, kapitalizm);

Müasir dövrün sosial inkişafının qlobal problemləri

Müasir dövrdə, sosial fəlsəfədə belə təsəvvürlər «qlobal problemlər» ilə sıx bağlıdır. Qlobal (ən ümumi) problemlər Yer üzündə yaşayan hər bir insana toxunur və yalnız hər birimizin iştirakı ilə həll oluna bilər; Müasir dövrün ziddiyyətlərini XIX əsrdə hələ F.Nitsşe, A.Şopenhauer, F.Hegel, K.Marks, F.Engels, XX əsrdə M.Veber, K.Mannheym, Z.Freyd, E.From, A.Kamyü, J.P.Sartr, H.Markuze, P.Sorokin, T.de Şarden, A.Toffler, D.Bell, Z.Bjezinski, R.Merton, Roma klubunun bir sıra nümayəndələri təhlil etmişlər; Yuxarıda göstərilən əlamətlərə əsasən müasir dövrün qlobal problemlərinin aşağıdakı növlərini göstərmək olar;

Ə D Ə B İ Y Y A T

1. Əhədov A.F. Qədim dünya fəlsəfəsi. B., 1995.
2. Bayramov Q. İnsan və zaman. B., 1996.
3. İsmayılov F. Freyd və freydizm. B., 1993.
4. İsmayılov F. Müasir Qərb fəlsəfəsi B., 1991.
5. İmanov H. Orta əsr islam Şərqində fəlsəfi fikir. B., 1998.
6. Nəsirov V., Məmmədov Ə. Müasir elm və məkan-zaman problemi. B., 1980.
7. Qasımzadə F., Hacıyev Q. Avestadan bu günədək. B., 1982.
8. Məmmədov Z. Azərbaycan fəlsəfəsi tarixi. B., 1994.
9. Məmmədov Z. Şihabəddin Yəhya Sührəvərdi. B., 1991.
10. Tusi N. Əxlaqi – Nasir. B., 1989.
11. Nəsirov V., Məmmədov Ə. Elmi idrakın metod və formaları. B., 1980.
12. Nəzərov M. İdrak prosesinin dialektikası. B., 1979.
13. Səttarov M. Ali şüur və onun inkişaf dialektikası. B., 1978.
14. Səttarov M. Adi şüur və onun inkişaf dialektikası. B., 1978.
15. Göyüşov Z. Həzz və iztirab. B., 1970.
16. Əliyev Ə. Mənəvi mədəniyyət və din. B., 1981.
17. Qasımov M.Q. Bəşəriyyətin sağ qalması naminə. B., 1990.
18. Salmanov M.Ə. Ekologiya və biz. B., 1989.
19. Şükürov A.M. Təbiət və cəmiyyət. B., 1989.
20. Şükürov A.M. Fəlsəfə, cəmiyyətdə onun yeri və rolu. B., 1996.
21. Asmus V.F. Antiçnaə filosofiyə. M., 1976.
22. Qulıqa A.V. Nemeükaə klassiçeskaə filosofiyə. M., 1986.
23. Kuzneüov V.N., Mirovskiy B.V., Qreznov A.F. Zapadnoevropeyskaə filosofiyə XVIII v. M., 1986.
24. Löbitin K.N. Feyerbax: filosofskaə antropolojiə. M., 1988.
25. Narskiy İ.S. Zapadnoevropeyskaə filosofiyə XVIII v. M., 1973.
26. Narskiy İ.S. Zapadnoevropeyskaə filosofiyə XVIII v. M., 1974.
27. Axmedov G.M. Arabo-musulmanskaə filosofiyə srednovekovğə. B., 1980.
28. Axmedov G.M. Filosofiyə Azerbaydjanskoqo prosveheniyə. B., 1986.
29. Axmedov G.M. Bakixanov: gproxə, jiznğ, deätelğnostğ. B., 1989.
30. Alekseev P.V., Panin A.V. Teoriə poznaniyə i dialektika. M., 1991.
31. Qraniüü nauki: vozmojnosti alğternativnix modeley poznaniyə. M., 1991.
32. Zaqadki çeloveçeskoqo ponimaniə. M., 1991.
33. İlğen V.V. Teoriə poznaniyə. Vvedenie. Obhie problemı. M., 1994.
34. Sovremenniyə teoriə poznaniyə. M., 1992.
35. Teoriə poznaniyə v 4-x tomax. M., 1991-1995.
36. Sorokin P.A. Çelovek – Üivilizaüiyə. Obhestvo. M., 1992.
37. Berdäev N.A. Filosofiyə svobodnoqo duxa. M., 1994.
38. Mudi R. Jiznğ posle smerti. L., 1991.
39. Teyyar de Şarden. Fenomen çeloveka. M., 1987.
40. Çelovek i obhestvo. Sovremenniy mir. M., 1994.
41. Fenomen çeloveka. Ontolojiə. M., 1993.
42. Freyd Z. Psixolojiə bessoznatelğnoqo. M., 1990.
43. Fromm E. Çelovek dlə sebə. Minsk, 1992.

D Ə R S L İ K L Ə R

1. Alekseev P.V., Panin A.V. Filosofiyə (Uçebnik), M., 1998.
2. Barumen V.S. Souılağnaə filosofiyə. M., 1999.
3. Buqillo N.F., Çumakov A.P. Filosofiyə. M., 1998.

4. Vvedenie v filosofiö. V 2-x tomax. Pod. Red. Frolova. M., 1989.
5. Vişnevskiy M.İ. Filosofiyə. Moqilev, 1999.
6. Volçek E.Z. Filosofiyə. Minsk, 2003.
7. Qabidulin R. Filosofiyə. M., 2003.
8. Qureviç P.S., Stolərov V.N. Mir filosofii. V 2-x tomax. M., 1991.
9. Zeynalov M. Fəlsəfə tarixi. Bakı, 1999.
10. Krapivenskiy S.E. Obhiy kurs filosofii. Volqoqrad, 1999.
11. İlgin V.V. Filosofiyə. M., 1993.
12. Mişelğ Qurine. Filosofiyə (Uçebnoe posobie). M., 1998.
13. Paşayev V. Fəlsəfə. Bakı, 1989.
14. Pounkin R., Stroll A. Filosofiyə (Vvodniy kurs). Sank-Peterburq, 1997.
15. Osnovı filosofii. Pod. Red. Ə.Popova. M., 1997.
16. Rassel B. Problemi filosofii. M., 2000.
17. Robert P., Volğf L. Filosofiyə (per. s anql.) M., 1996.
18. Spirkin A.S. Osnovı filosofii. M., 1985.
19. Spirkin A.Q. Filosofiyə. M., 2000.
20. Tixonravov N.V. Filosofiyə. (Uçebnoe posobie). M., 1998.
21. Mehdiyev R. Fəlsəfə B., 2010.
22. Əhmədov Y.P. Fəlsəfə dərs vəsaiti. II cild, B., 2014
23. Əhmədov Y.P. Fəlsəfə dərs vəsaiti. V cild, B., 2017
24. Əhmədov Y.P. Fəlsəfə dərs vəsaiti. VI cild, B., 2013
25. Fəlsəfə (prof. F.F.Ramazanovun red. ilə) B., 2001.
26. Fərhadoglu M. Fəlsəfənin əsasları. B., 1996.
27. Filosofiyə antropoloqii. M., 2000.
28. Filosofiyə. (Uçebnik). Pod red V.D.Qubina. M., 1999.
29. Filosofiyə. Osnovı ideı i prinüipı (Pod red. Rakitova) M.B, 1990.
30. Filosofiyə. (Uçebnik). Pod red. Lavrinenko. M., 1998.
31. Filosofiyə. (Uçebnik dlə vuzov). Otv. Red. V.P.Koxonovskiy. Rostov na – Donu, M., 1999.
32. Filosofiyə. Pod red. N.Jukova. Minsk, 1999.
33. Şükürov A. Fəlsəfə. B., 1993.
34. Şükürov A., Abdullazadə K. Azərbaycan fəlsəfəsi. B., 1993.

Əlavə ədəbiyyatlar

1. Abdullayev M.Kazım-bek ученый и мыслитель. Махачкала. 1963
2. Ахмедов А.М.Философия Азербайджанского просвещения. Б.1983
3. Ахундов М.Ф. Избранные философские труды. Б., 1982
4. Гасымзаде Ф.Ф.Аббасгулу ага Бакыханов. Б., 1956
5. Гоюшев Э.Б.Античная мысль а Азербайджане. Б., 1968
6. Гусейнов Г. Из истории общественной и философской мысли в Азербайджане XIX века. Б., 1958
7. Касумов М.М.Очерки не истории передовой философской и общественно-политической мысли Азербайджанского народа. Б., 1959
8. Манафи М.Мирза Абдурахим Талыбов. Б., 1977
9. Очерки по истории Азербайджанского философии. Б., 1966
10. Рзаев А.Мирза Казым-бек. Б., 1965
11. Рустамов. İ.Ə.Нəсənbəy Zərdabi. Б., 1968
12. Рустамов И.Э.Аббасгулу ага Бакыханов. Б., 1988
13. Рустамов И.Э., М.Ф.Ахундов. Б., 1987
14. Ахмедов. Нариман Нариманов. Б, 1977
15. М.Казиев. Н. Нариманов / жизнь и деятельность/ Б., 1970
16. В.Маммедов. Н. Нариманов. Б., 1957

17. Ф.Г.Кочарли. Н. Нариманов. Б., 1965
18. Ф.Г. Кочарли. Общественно-политические взгляды У.Гаджибекова. Б., 1965
19. М.М.Агамиров. Мироззрение М.А.Сабира. Б., 1962
20. М.М.Агамиров. Общественно-политические и философские взгляды воззрения азербайджанских романтиков. Б., 1979
21. М.М.Агамиров. Мəһəммəd Нəдinin fəlsəfəsi. Б., 1987
22. Б.Геюшев. Философская мысль в советском Азербайджане. Б., 1979

İMTAHAN SUALLARI

1. Fəlsəfə, onun predmeti və funksiyaları.
2. Fəlsəfə və təbiətşünaslığın qarşılıqlı əlaqəsi.
3. Fəlsəfi dünyagörüşünün mahiyyəti və səciyyəvi cəhətləri.
4. Fəlsəfə tarixində insan probleminin qoyuluşu.
5. İnsanın mənşəyi haqqında konsepsiyalar.
6. Fəlsəfi antropologiya. İnsanın mahiyyəti.
7. İnsanda bioloji və sosial tərəflərin nisbəti.
8. Antropososiogenez problemi.
9. Həyatın mənası. Ölüm və ölməzlik.
10. Sosial fəlsəfənin predmeti və funksiyaları.
11. İctimai münasibətlər sistemi cəmiyyətin əsası kimi.
12. Cəmiyyətin siyasi sistemi və onun əsas ünsürləri.
13. Dövlətin formaları, əlamətləri və funksiyaları.
14. Hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti.
15. Dövlətin mənşəyi və mahiyyəti haqqında nəzəriyyələr.
16. Cəmiyyətin maddi istehsal sferası.
17. Mülkiyyət anlayışı, onun cəmiyyətdə yeri və rolu.
18. İstehsal üsulu. Məhsuldar qüvvələr ilə istehsal münasibətlərinin dialektikası.
19. Tarix fəlsəfəsinin mahiyyəti.
20. Tarixin dövrləşdirilməsi problemi.
21. Tarixi prosesə formasiya və sivilizasiya mövqeyindən yanaşma.
22. Tarixi prosesin subyektləri və hərəkətverici qüvvələri anlayışları.
23. Mənəvi həyat və mənəvi sfera anlayışları.
24. İctimai şüurun strukturu.
25. İctimai şüurun formaları.
26. İctimai psixologiya və ideologiyanın mahiyyəti.
27. Adi, kütləvi və nəzəri şüur.
28. Əxlaq və hüquq ictimai şüur forması kimi.
29. Siyasətin təsisat formaları və siyasi şüur.
30. Din və əxlaq ictimai şüurun formaları kimi.
31. Siyasi və hüquqi şüur.
32. Cəmiyyətin sosial sferası.
33. Sosial stratifikasiya təlimi.
34. Cəmiyyətin demoqrafik strukturu.
35. Cəmiyyətin sosial – etnik strukturu.
36. Ailə, onun mahiyyəti və tarixi inkişaf formaları.
37. Fəaliyyət sistem yaradıcı anlayış kimi. Əməyin sosial – fəlsəfi təhlili.
38. Mədəniyyətin fəlsəfi anlayışı.
39. Sivilizasiya anlayışı. Sivilizasiyanın tipləri.
40. Müasir dövrün qlobal problemləri.